

DIONIZO POŠKOS RAUDŲ ISTORINĖ TOPIKA

Roma Bončkutė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje tiriamas Dionizo Poškos (1764–1830) raudų / elegijų herojiškos pagonybės istorinės topikos šaltinis. Yra žinoma, kad D. Poška skaitė Simono Daukanto (1793–1864) pirmosios Lietuvos istorijos (1822) rankraštį. Straipsnyje iškeliami hipotezė, kad D. Poškos rašomosios kalbos pasirinkimas „žemaičių tarmės link“ ir raudose pagausėjusi istoriografiniam žanrui būdinga leksika sietina su S. Daukanto rankraščio skaitymu. Straipsnyje pirmiausia aptariamas D. Poškos, kaip pirmosios lietuviškos istorijos skaitytojo, patyrimas. Tada – jo elegijose aptinkami S. Daukanto veikalui būdingi elementai. Tyrimė prieinama prie išvados, kad D. Poška S. Daukanto Lietuvos istoriją skaitė 1824 m., nes tais metais datuojamuose eilėse aptinkame istorikui būdingą leksiką. Po 1824 m. rašytose elegijose tradicinei herojinės ir pražuvusios tautos topikai jis surado lietuviškus atitikmenis, kurie dažnai perimti iš S. Daukanto teksto, ir nėra pažodiniai lenkų literatūros vertimai. S. Daukanto tekstas D. Pošką įkvėpė kalbėti apie pražuvusius aukso amžius, jis laikytinas lietuviškos istorinės elegijos pradininku. Poetas, S. Daukantu sekdamas, mokėsi retorinių rašymų keisti autentiška minties raiška, būdinga romantizmo autoriams. PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Poška, Daukantas, rauda, kalba, istorija, istorinė topika.

Abstract

The article investigates the source of the historiographical topic of heroic paganism in the laments/elegies of Dionizas Poška (1764–1830). It is known that Poška read the manuscript of the first history of Lithuania (1822) by Simonas Daukantas (1793–1864). The article hypothesises that the choice of Poška's written language 'to lean towards the Samogitian dialect', and the increase in a lexicon characteristic of the historiographical genre in the laments, are connected with his reading Daukantas' manuscript. Since until now researchers into Daukantas' legacy do not agree on the date of the completion of his first manuscript history, it is believed that research of this kind will make it possible to clarify it. The research leads to the conclusion that Poška read the 'History of Lithuania' by Daukantas in 1824, because in verse dating from that year we find a lexicon which is characteristic of Daukantas' work. In elegies written after 1824, Poška found Lithuanian equivalents of the traditional topics of the heroic and lost nation, which are often taken from the text of Daukantas, and are not literal translations of Polish literature. Daukantas' text inspired Poška to talk about a lost Golden Age, and so he can be considered a pioneer of Lithuanian historical elegy. Following Daukantas, the poet learned to replace rhetorical writing with an authentic expression of thought characteristic of Romantic authors. KEY WORDS: Poška, Daukantas, lament, elegy, language, history, historiographical topic.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/mtd.v0i8.2479>

Įvadas

Dionizas Poška (1764–1830) buvo Apšvietos – filosofų amžiaus – auklėtinis. Vytautas Vanagas nurodo, kad poetiniais kūriniais jis artimas Apšvietos epochos lenkų poezijoje „kultivuotoms temoms ir naudotoms raiškos formoms“ (Vanagas, 1994, 65). Tačiau tyrėjas atkreipia dėmesį, kad gali būti, jog puoselėjo „mintį, rimuotai‘ aprašynėti Lietuvos praeitį“ (Vanagas, 1994, 90). Ypač D. Poškos istorinėse raudose / elegijose aptinkame herojiškos pagonybės istorinę topiką, poetas mėgina nuo retorinio rašymo pereiti prie individualaus, autentiškai, nuoširdžiai išreikšti mintį.

Juozas Lebionka atkreipė dėmesį, kad D. Poška „pirmasis įvedė į lietuvių literatūrą romantinę temą apie Lietuvos praeitį ir Vilniaus pilį, praturtino ją savo tautos aspiracijų motyvu“ (Lebionka, 1993, 54). Brigita Speičytė, ištyrusi D. Poškos tradicinės, paveldėtos pilietinės ir luominės bajorų kultūros savivokos atspindžius kūryboje, konstatavo, kad D. Poškos raštuose ir laikysenoje pastebimas per dešimtmetį įvykęs pakitimas demokratiškėjimo ir modernumo linkme (Speičytė, 2004, 97–112).

D. Poškos poetiniame pavelde yra elegijų / raudų, kuriose aptinkame romantizmo poetikai būdingus herojų, miesto, tautos žlugimo motyvus. Elegija buvo ypač mėgstamas rokoko saloninės poezijos kūrėjų žanras, bet romantikų transformuota, praturtinta vietine istorine medžiaga ir individualia raiška. Chronologiškai žvelgiant, D. Poškos poezijos raiška darėsi turtingesnė, gausėjo žemaičių ir lietuvių kovų su kryžiuočiais vaizdinių, atsirado vietinio kraštovaizdžio elementų. Jis skaitė Simono Daukanto (1793–1864) pirmosios Lietuvos istorijos rankraštį (1822) ir paliko pastabų, kurios Jurgio Platerio nuoraše buvo išlaikytos pateikiant ir taisytojo inicialus „D. P.“ (Bončkutė, 1993, 54). Giedrius Subačius, siekdamas įsitikinti, ar „D. P.“ pasiūlyti žodžiai priskirtini poetui, palygino su jo žodyno leksika ir mano, kad rezultatai spėjimą patvirtina (Subačius, 1998, 262). Patyrinęjus D. Poškos tekstus matyti, kad paskutiniame kūrybos dešimtmetyje rašytojas kultivavo raudos žanrą, kurio raiškoje tradicinę poetiką ėmė keisti herojiškos pagonybės istorinė topika.

Straipsnyje iškeliami hipotezė, kad D. Poškos rašomosios kalbos pasirinkimas „žemaičių tarmės link“ (Subačius, 1998, 224) ir raudose pagausėjusi istoriografiniam žanrui būdinga leksika sietina su S. Daukanto rankraščio skaitymu.

Šio straipsnio tikslas – aptarti D. Poškos istorinės topikos ištakas ir pobūdį.

1. Dionizas Poška – pirmosios lietuviškos istorijos skaitytojas

Šios straipsnio dalies pavadinime sąmoningai nenurodytas pirmosios lietuviškos istorijos autorius. Išlikusiuose nuorašuose S. Daukanto pavardė neregistruojama. Nuorašo „Darbų senųjų Lietuvių ir Žemaičių“ (1822; toliau – Drb), vadinaimo Jurgio Platerio egzemplioriaus, antraštinis lapas yra be autoriaus pavardės, todėl kurį laiką skleistas gandas, kad tai paties savininko darbas. Apie rankraštį žinojo net Teodoras Narbutas (1784–1864), kuriam 1836 m. Simonas Stanevičius (1799–1848) laiške paaiškino, kad tai ne paties J. Platerio veikalas, bet nuorašas kito, kurį jam vienas jo draugų buvo davęs perskaityti („Ten rękopism nie jest dziełem samego s. p. Platera, lecz jest kopiją z innego który mu przez jednego z jego przyjacół do przeczytania był udzielony“) (Stanevičius, 1967, 420).

Kito mūsų dienas pasiekusio nuorašo antraštėje autorius paslėptas po pseudonimu: „DARUS Letuwiu er Ziamaitiu suraszy S. TIEWELIS“ (Daukantas, 1833)¹. Lieka tikimybė, kad D. Poška skaitė anoniminių originalų arba jo nuorašą, o pats autorius rankraščio pristatytojo, kurio nors vieno iš jaunųjų Vilniaus universiteto auklėtinių, pavyzdžiui, Kajetono Nezabitauskio (1800–1976), galėjo būti tik žodžiu apibūdintas.

Dėl Vilniaus universiteto slaptųjų studentų organizacijų išaiškinimo ir 1823–1824 m. bylos – studentų bei dėstytojų pašalinimo iš universitetų, jų trėmimų ir prasidėjusio visuotinio sekimo, S. Daukantas dėl veikalo turinio (vyrauja laisvės idėja) sąmoningai galėjo norėti išlikti *incognito*. Šią mintį patvirtina ir tai, kad net ir vėliau S. Stanevičius jo pavardės nenurodė (Stane-

¹ Išlikusiame nuorašo priešlapyje yra įrašas pieštuku „Uwojń“ ir viršelyje priklijuotas Jono Krizostomo Gintilos bibliotekos ekslibrisas „Ex Bibliotheca Jo. Gintyllo Nom. Epp.“ (žr. Bončkutė, 1993, 57–62). Kol kas nežinoma, ar D. Poškos bičiulis Leonas Uvainis (1755–1828) nuorašą turėjo pasidaręs nuo originalo, ar tai galėtų būti siejama su poeto skaitytu istorijos rankraščiu.

vičius, 1967, 420). D. Poška nemini S. Daukanto jokiam savo tekste, nors, kaip matysime, rankraštis jam padarė stiprų įspūdį. G. Subačius atkreipė dėmesį, kad Pranas Zatorskis (*Franciszek Zatorsky*, 1800–1849) 1844 m. skelbė, jog remdamasis S. Daukanto Lietuvos ir Žemaitijos istorijos rankraščiu rašė istorines dainas (Subačius, 1998, 388). Tad drąsiai galima teigti, kad tai buvo bestseleris, jo kalbos turtingumas ir ritmizuoti sakiniai veikė skaitytojus, gandas apie jį sparčiai sklido.

Iki šiol nežinomas D. Poškos skaitytas pirmosios lietuviškai parašytos istorijos originalas ar nuorašas. Apie tai, kad šį tekstą jis matė ir savo pastebėjimus rankraštyje žymėjo, sužinome, kaip sakytą, iš nuorašo Drb, kuriame yra pastabų su inicialais „D. P.“ (Bončkutė, 1993, 56–57). Vaclovas Biržiška 1929 m. pirmosios S. Daukanto istorijos leidinio pratarmėje net teigia, kad D. Poška ne tik šį rankraštį taisė, bet nuo p. 603 iki 749 pats perrašė (Biržiška, V., 1929, [4–5]). Nuorašo nurašytojų rašysenos atskleidžia, kad jų būta dviejų, vienas iš jų – pats J. Plateris (Bončkutė, 1994, 117–118), o kitas, mano spėjimu, – S. Stanevičius, nors G. Subačius palaiko nuomonę, kad tai – nežinomas nurašytojas (Subačius, 2018, 47–48).

D. Poška tuo metu, kai S. Daukantas užbaigė rankraštį, jau buvo žinomas kaip krašto patriotas, besidomintis ir besirūpinantis surinkti lietuvių istorijai svarbius artefaktus, vertintas kaip autoritetingas lietuvių / žemaičių kalbos žinovas, renkantis žodynui medžiagą ir jį rengiantis. Vilniaus universiteto profesoriai su D. Poškos poezijos, daugiausia antikinių ir lenkų autorių, vertimų ištraukomis susipažino 1810 m. (Lukšienė, 1970, 92–93). D. Poškos populiarumą puikiai atskleidžia „šubravcų“ satyra, paskelbta 1818 m. „Wiadości Brukowe“, ir po jos kilusi bei plačiai pasklidusi Baublio ir jo kūrėjo gynyba „Obrona Baublis“ (Maciūnas, 1997, 59). S. Daukantas Drb taip pat mini Baublį:

Ziamaicziusy reges dar szemy omziouy tepasybengy dydelyiej aužułay: kaypogi Raseiniu apikarto wyina toky aužułła tebie dar stoubriś po kuriu kyta karta Ziamaįtej meldies, baublu szendien wadynamas kuremy giwen garbingas daynius ir pirmasis raszitos Ziamaicziu kałbu Jomilesta Poszkas, kursai poikey tou baubli apraszeis apskelby swietuy (Drb, 133–134).

D. Poška apie 1823 m. rašytoje studijoje „Rozmyślanie wieśniaka rolnika“², kuri įrašyta rankraštyje „Pszczółka w Baublu“ („Bitelė Baublyje“)³, išsakė mintis apie Lietuvos istorijos autorių, dėjo viltis į Vilniaus universiteto mokslo vyrus (Poška, 1959, 270–271). Kiprijonas Nezabitauskis Nikolajui Rumiancevui, pasirengusiam kelti lietuvių kalbos lygį, 1824 m. minėjo, kad D. Poška tyrinėja istoriją (Subačius, 1998, 236). D. Poška 1824 m. gegužės 4 d. laiške Kajetonui Nezabitauskiui nurodė, kad Lietuvos istorijai turi pasidaręs ištraukų iš kai kurių autorių, paskiras dalis net pradėjo rašyti (Poška, 1959, 548); prašo, kad adresatas grįždamas atostogų parvežtų Joachimo Lelevelio (*Joachim Lelewel*, 1786–1861) knygą (Poška, 1959, 550). Šie keli pastebėjimai apie D. Poškos populiarumą, bendravimą su Vilniaus studentija leidžia suprasti, kodėl S. Daukanto rankraštis atsidūrė pas autoritetinę Lietuvos istorijos patriotą, lietuviškai kūrusį poetą. S. Daukantas suprato savo darbo vertę, jam buvo svarbu, kad tekstą įvertintų lietuvių kalbos vartotojas, turintis Lietuvos istorijos žinių. Kadangi nežinoma, kad jis lankė D. Pošką, manytina, jog jo rankraštis poetą pasiekė per kurio bičiulio malonę.

Pažvelgę į Drb, kuris buvo nurašytas nuo rankraščio, kuriame buvo D. Poškos pastabos, matome nemažai perrašinėtojo į tekstą perkeltų poeto pastabų. Jų perrašymas rodytų, kad nuorašo užsakytojas J. Plateris vertino D. Poškos nuomonę ir prašė perrašinėjant žymėti pastabas bei nurodyti jų autorystę.

Įdomu, kad turinio taisymų D. Poška pasiūlė nedaug. Keliose vietose S. Daukanto skitus ir sarmatus taisė į gerulius, pavyzdžiui, „probocziu Skytu Sarmatu“ → „/Gierulu P. D./“ (Drb, 628); „Skytu ir Sarmatu“ → „/Gierulu. D. P./“ (Drb, 631). Tuo tarpu leksikos alternatyvų D. Poška nurodė gana gausiai. Rodos, net toje rankraščio dalyje, kur prie skliausteliuose prirašytų sinonimų nepridėta inicialų „D. P.“, galima kai kuriuos priskirti ir D. Poškai. Pavyzdžiui, vienoje vietoje yra „zdrodas /:wilius:/“ (Drb, 586) be inicialų D. P., o kitoje vietoje jie prirašyti „zdrodu /par wilu D P./“ (Drb, 828–829). S. Stanevičius, kaip matyti iš jo inicialų „S.S.“ (Bončkutė, 1993, 56–57), siūlo vartoti žodį *painiavos*: „Tą regiedamas Kejstutas nebabejoje jau apie zdro-

² Studija 1829 m. atspausdinta „Dziennik Warszawski“ (Urbas, 1959, p. 715).

³ D. Poška 1823 m. straipsnyje „O Starożytnych obrządkach Religijnych Pogan-skich w Xięstwach Litewskim i Zmudzkiem“ pateikia nuorodą į ankstesnį tekstą „Rozmyślanie wieśniaka rolnika“ (žr. Speičytė (sud.), 2016, t. I, p. 347, 30 išnaša).

da /paynewas S. S./ Jogailas“ (Drb, 755). Toks nuomonių išsiskyrimas dėl leksikos rodo, kad XIX a. literatai, nors gausiai rėmėsi Konstantino Sirvydo (1579–1631) net penkių leidimų sulaukusių žodynu „*Dictionarium trium linguarum*“, nebetenkino nei Apšvietos ugdytinių, nei romantizmu persiimančių kūrėjų poreikių. S. Daukantas vienas pirmųjų drąsiai ėmė vartoti Rytų Prūsijos lietuviškoje raštijoje vartotą kalbą, kaip ypač atitinkančią lietuvių kalbos prigimtį, tuo, žinoma, sukeldamas dalies LDK literatų pasipriešinimą. Antai J. Plateris, skaitydamas Drb, paraštėse rašė klaustukus, brūkšneliais žymėjo nesuprantamus ar jam nežinomus žodžius. S. Daukantas savo pirmame veikalė vartojo ne tik tarminę, prūsiškąją, leksiką, bet ir latvizmus, naujadarus. Matyti, kad pirmosios lietuviškai parašytos istorijos nuorašo skaitytojas, kartais aptikęs nežinomų žodžių, mėgindavo spėti, ką jie reiškia, paraštėje lenkiškai rašė galimus atitikmenis. Trumpai tariant, S. Daukanto veikalo leksika buvo tokia turtinga, kad ne vienas galėjo šį tekstą naudoti vietoj žodyno.

G. Subačius mano, kad J. Platerio nuorašo atkarpa su pastabomis ir inicialais „D.P.“ greičiausiai nurašyta apie 1831 m. (Subačius, 1998, 407). Tačiau nežinoma, kad poetas S. Daukanto rankraštį skaitė ir jame paliko pastabų.

Apytiksliai skaitymo laiką galima mėginti nustatyti pagal S. Daukanto Drb vartotą leksiką ir herojiškos pagonybės istorinę topiką, būdingą Drb, kuri pasirodo D. Poškos eilėraščiuose. G. Subačius, remdamasis savo originalia ortografijos kaitos metodika, yra patikslinęs D. Poškos lietuviškų tekstų datavimą (Subačius, 1998, 224–228), tai leis patikslinti istorijos skaitymo laiką.

2. D. Poškos raudų daukantizmai

Rauda – vienas seniausių tautosakos žanrų, kurį kultivavo visos tautos ir epochos. Ją galima lyginti su išpažintimi: būdingas lyrizmas, turtingi vaizdiniai ir aukšto moralumo lygio individualios emocijos raiška. Raudą romantizmo autoriai pamėgo dėl žanrui būdingų temų, leidžiamo kalbinės raiškos didingumo ir nuoširdumo. Dar antikinėje tradicijoje rauda aptinkama ne tik epuose, dramose, poezijoje, bet ir prozoje, istoriografijoje (Austin, 1998, 280). Raudos sakytojas asmeninius išgyvenimus perteikdavo remdamasis ir nusistovėjusiomis formulėmis, ir tik jam būdinga išraiška, nes žanro konven-

cija numatė, kad būtina perteikti ne tik apraudamojo charakteristiką, bet ir raudotojo individualumą. Pastarasis reikalavimas romantikams suteikė plačias galimybes plėsti žanro ir išraiškos ribas. Richard'as Cronin'as pastebi, kad romantikai elegiją / raudą rinkosi siekdami pademonstruoti gyvosios kalbos vartojimo literatūroje ribas ir parodyti, kaip kūrėjo sąmonėje emocijų sukeltas chaotiškas įspūdžių srautas kalbos dėka virsta prasmingu tekstu (plg. Cronin, 1999, p. 169–222). Romantizmo autoriai pabrėžė, kad poetas turi pademonstruoti individualumą ir išsiveržti iš žanro taisyklių (Cronin, 1999, 36).

1812 m. Rusijos karas su Napoleonu I Lietuvoje sužadino laisvės troškimą, kultūrinio savarankiškumo vizijas, lenkų kalba rašytoje poezijoje pagausėjo istorinės tematikos odžių, elegijų, kuriose buvo apraudama pražuvusi tėvynė, praeities kovų herojai. Po to, kai James'as Macpherson'as (1736–1796) 1760 m. Edinburge išleido „Fragments of Ancient Poetry, collected in the Highlands of Scotland and translated from the Galic or Erse Language“, surinktus Škotijoje ir išverstus iš geilų kalbos, Londone paskelbė epines poemas „Fingal“ (1762)⁴ ir „Temora“ (1763), sulaukė didžiulio dėmesio. Šiose trijose knygoose paskelbti dvidešimt du Osianui priskiriami kūriniai, kuriuose vyraujantys motyvai: nesibaigiančios kovos, herojų meilės dramos, garbingas elgesys su nugalėtais priešais ir didvyriškas moters dalyvavimas mūšyje. Pavaizduotų scenų didingumas lygintas su Homero epais. Skaitytojus traukė gamtos, kuri skendi amžinajame rūke, apšviesta besileidžiančios saulės, aprašymai. Giesmėse, kurios parašytose kaitaliojant eiliuotas ir ritminės prozos eilutes (Laughlin, 2000, 512–514), vyrauja visa persmelkiantis liūdesys dėl pražuvusių herojiškų laikų. Per gana trumpą laiką jos susilaukė pakartotinių leidimų: „The Works of Ossian“ (1765) ir „The Poems of Ossian“ (1773). Osiano giesmės, kuriose pabrėžiamas herojiško elgesio idealas⁵, melanco-

⁴ Epas apie herojų Fingalą (pagrįstas airių mitologinio didvyrio Finu mak Kumala gyvenimu), apdainuotas jo sūnaus Osiano (air. *Oisín*).

⁵ J. Macpherson'as vaikystėje patyrė žiaurų Hanoverio kariuomenės elgesį po Kulodeno mūšio (1746), kuris nutraukė Stiuartų pretenzijas į Britanijos sostą. Nuo gimimo bendravęs su geilų kalba kalbančiais Škotijos gyventojais, vėliau lankė žymaus Homero tyrinėtojo Thomas'o Blackwell'o paskaitas Aberdino universitete. Sužavėtas Homero epų epizodų, paskatintas Edinburgo intelektualų, pats ėmėsi rinkti tautosaką ir kurti. Plunksnos imtis paskatino to meto istorinis kontekstas. 1763 m. Europa po Septynerių metų karo buvo nuniokota, tarsi pilna

liškas praeities prisiminimas, vaizduojamas niūrus peizažas, didvyrių kapai, paveikė daugelį XVIII a. pabaigos kūrėjų. Maždaug nuo 1780 m. eilėraščiai skatino poetus, menininkus ir kompozitorius Europoje, Šiaurės Amerikoje atitrūkti nuo Apšvietos poezijos dirbtinumo, formalaus žanrų konvencijos laikymosi (žr. Porter, 2019, XIII).

Lietuvoje Osiano giesmių motyvų atsiradimas sietinas su lenkų kalba išėjusiu poemos „Fingal“ vertimu. Ignacas Krasickis (*Ignacy Krasicki*; 1735–1801) ją išvertė gerokai anksčiau negu išėjo knyga. Apie 1778–1780 m. Krokuvos Čartoryskių bibliotekoje buvo saugomas I. Krasickio „Fingalo“ rankraštis, o vertimas išleistas 1802 m. (žr. Sinko, 1970, 43–100). 1818 m. Vilniuje, savaitraštyje „Tygodnik Wileński“, paskelbtos James'o Macpherson'o „Temoro“ vertimo ištraukos (Smigielski, 1818, 281–287; Smigielski, 1818a, 304–308).

Lietuvių poezija ir proza tuo metu dar neturėjo „gatavų“ herojiškos pagonybės istorinės topikos pavyzdžių, tad vyravo pažodiniai lenkų literatūros sekimai. Tai rodo ir paties D. Poškos ankstyvoji kūryba.

S. Daukanto istorijos tekstas buvo parašytas ne tik iš patrioto, bet ir iš jaučiančio autoriaus pozicijų. Jis ne tik turtinga kalba įtaigiai aprašė lietuvių karžygių darbus, bet ir Kristijono Donelaičio paveiktas daugelyje vietų sukūrė beveik herojiškos poemos pavyzdžių. S. Daukantas yra pirmasis kūręs ritminę prozą. Jo Drb tekstas, nesukaustytas taisyklių ir draudimų, turtingas žodžių, ritmingų sakinių ir nevaržomos vaizduotės sukurtų praėjusių laikų kraupių, bet didingų istorijų, darė poveikį ne vienam kūrėjui.

Pažvelkime į D. Poškos istorinės tematikos elegiją „Dumoimas ant senos pylys Wilnuje“. Tai Franciszk'o Sokół Szahin'o „Duma nad rozwalinami murów Jagiellońskich w Wilnie“ iš 1804 m. knygos „Muza Polska Franciszka Sokoła Szahina“ vertimas. Nors vertimo rankraštis nežinomas, tekstas yra tarp gana patikimai Eduard'o Volter'io paskelbtų poeto eilių (Subačius, 1998, 224–225). G. Subačius, remdamasis elegijos rašyba, mano, kad galėtų

vaiduoklių, kare kritusiųjų. Karas apėmė visas didžiąsias valstybes – Austriją, Britaniją, Prancūziją, Prūsiją ir Rusiją. Didžioji Britanija buvo viena iš nugalėtojų, nors pergalės kaina siekė 20 tūkst. kovotojų. Be to, Britanijoje vis dar tęsėsi 1745–1776 m. Jakobitų sukilimas – iš esmės dinastinis kivičas dėl sosto paveldėjimo tarp Stiuartų šalininkų ir Hanoverio gyventojų (Plg. Porter, 2019, 1).

būti rašyta XIX a. antrajame dešimtmetyje ar trečiojo dešimtmečio pradžioje (Subačius, 1998, 227).

Šioje elegijoje atsiskleidžia ne tik Drb leksika, bet aptinkame pavartotą žodį „priwilus“, kurį poetas S. Daukanto rankraštyje nurodė vietoj polonizmo „zdrayces“ (Drb, 829). D. Poška savo vertime rašo:

Bet užmyrszk! tus priwilus ... Iszgamus ... nederus [*nedorus* ? – R.B.]⁶
Kad (tokies pyktadaristes matant) nepabiegtum (Speičytė (sud.), 2016, t. I, 305).

D. Poška paima iš K. Sirvydo žodyno „priwilus“ lenkiškam žodžiui „zdradźiecki“ (*zdradziecki*), „klastingas“; „išdavikas“ (Sirvydas, 1979, 636). Kitoje vietoje „zdroda“ „išdavystė“ D. Poška taiso į „/par wilu D. P./“. Kitas teksto „kritikas“ – S. Stanevičius, taiso į „/paynewas S. S./“ (Drb, 755). Vadinasi, D. Poška tuo metu lenkiškiems žodžiams *zdrada* – „išdavimas“, „išdavystė“, „pavojingas“, „nepatikimas“, „apgaulingas“, *zdrajc* – „išdavikas“, „apgavikas“ vartojo atitikmenis *vylus* ir *privylus*, remdamasis K. Sirvydo žodynu.

Ypač gausūs D. Poškos taisymai Drb skyriuje apie Jogailą, kuris minimas aptariamoje elegijoje „Dumoimas ant senos pylis Wilnuje“. D. Poška vertime pavartoja emociškai žymėtų žodžių, pavyzdžiui: „atejuns“; „klaidodams“; „prapulusių“ ir „Prapule!“; „gintuwe“; „sutrupinta“; „dusawes“; „Dusaus“; „Iszgamus“. Jie nusižiūrėti Drb. Žodis *atėjūnas* mums ypač svarbus, nes jis laikomas S. Daukanto naujadaru (žr. www.lkz.lt; Subačius, 1993, 174–175). S. Daukantas šį žodį vartoja ateiviui iš kitų kraštų pavadinti⁷. Manytume, pavyzdžiui, kad ši Drb vieta apie Palemono atvykimą galėjo padaryti D. Poškai įspūdį; čia *atėjūnas* pavartojamas net tris kartus:

Ira pāsaka užraszita, jog neseney dar apikarto Raseyniu panemuniuse
dayniawusys žmones wysa kelóne tu atejunu, kurios dalikas toksay ira:

⁶ Plg. S. Daukantas Drb žodžius *dora*, *dorybė*, *nedorybė*, *nedoras* ir pan. pavartojo daugiau kaip 50 kartų: „nedors krykszczionys iszpliesza giwyba doram pagonui, uz tou, iog io wergu nerieiy buty ir tiewainy sawa lig paskuie giny“ (Drb, 471).

⁷ S. Daukanto „Didžiajame lenkų–lietuvių kalbų žodyne“ aptinkame „Przybysz, atejunas“, bet „Przychodzien, atejwis“ (Daukantas, 1995, 406).

„Wandeneuwey yszeydamis ysz juras plauke Nemunu pagal, icky upyi Dubisay, yszwidę tenay bażnicze, tare ysz dżiauksma sze – radom, kurę witowe pramyne paskou Seredżiumi. Płaukdamys tolesney Dubisa norieja atlsietijs szietre ant skardżiu yr tare cze kyszkiem żenk/us tay ira żimies karunele: nu to łayka witowe arba miestelys tape wadynamas Czekyszky. Płaukdamys dar tolaus rada dydeles yr tamses gyres o neb galiedamys bestenky tare el ira gałas! kury witowe icky szey dinay wadynas Eyrogała. Bet nebgaliedamys nie medems be stynky pasáke bet yr gałas, kury witowe szenden teb wadynas Betygała. Wadowu yr wiresniuju tu atejunu buwys tayp pat wardu Nemon’s (Drb, 27).

Svarbu pastebėti, kad ir kitame to paties D. Poškos kūrybinio periodo elegijos „Ant Bażnycios Kathedralnos Wilnuje metuse 1801 paszwęntintos“ vertime vartojamas žodis „atejunas“:

Tawa numuos Wieszpatie! kiek wiens atejunas!
Duos garbe – puls ant kialu – nusylęks karunas
Czon kareywys szarwotas – neprietelu žinklus
Pakabins – yr pagarbins yr Diewa yr ginklus – (Speičytė (sud.), 2016, t. I, 301).

Pacituotame posme su Drb sietini ne tik paskiri žodžiai, bet ir šarvuoto kareivio, kaip priešo ženkle, vaizdinys. S. Daukantas rašo:

Wynog Kriżejwej mynawoney tos dyinos pargalys dwy bażniczy mura yszdyrbyna wyina Rudau wytowie ontra Lopiau, to paskutynio buwa dar abrosdas kuremy buwa atmolawota ta kruwyna dyina, szenden dar żmogejwej Prusay ardamis, arba kasdamis rond ont tu wyitu surudiejuses ragotynes kaławyiys yr szarwu skiautes tos rustos dyinos żenkłus (Drb, 735).

B. Speičytė pastebėjo, kad šioje elegijoje vartojamo žodžio „ženklas“ semantika artima S. Daukanto vartotai (Speičytė, 2004, 99). Žodis „ženklas“ pavartotas ir kitose elegijose. Pavyzdžiui, du kartus jį aptinkame F. Sokół Szahin’o „Duma nad rozwalinami morów Jagiellonskich w Wilnie“ vertime „Dumoimas ant senos pylys Wilnuje“: „Palmiras sutrupintos, vos žinklus matiti“; „Nier žinkla miestu didziu – Jawus tijnay sieje, // Łaykas anus sugrowe – trupinius nesz wieie“ (Speičytė (sud.), 2016, t. I, 304). S. Daukantas Drb

žodžius *ženklas* ir *ženklinti* pavartojo apie 38 kartus. Dar veikalo pratarmėje autorius retoriškai sušunka: „*Szytay! ženklay luosibes muna bocziu, prabocziau!*“ [išskirta rankraštyje – R. B.] (Drb, 8). Ir iš karto galime pastebėti, kad D. Poška šiuo kūrybiniu periodu anksčiau vartotą „Diediai“ ėmė keisti į *bočiai*. B. Speičytė, palyginusi D. Poškos F. Sokół Szahin'o eilėraščių vertimus su originalu, pastebėjo, kad „į akis krinta nuoseklus papildomas kai kurių prasminių linijų paryškinimas“, „[š]alia religinės Poška išryškina ir riteriškąją herojinę reikšmių paradigmą“ (Speičytė, 2004, 97). Manytume, kad ši tendencija sietina su Drb perskaitymu.

Norisi atkreipti dėmesį į elegijoms būdingą, pražūtį žyminčią leksiką, pavartotą verčiant. S. Daukantas, aprašydamas praėjusius Lietuvos aukso amžius, vartoja *prapulti*, *prapultis*. Pavyzdžiui, pačioje veikalo pratarmės pradžioje autorius, stebėdamasis, kad tiek daug mokslais ar užkariavimais garsių tautų pražuvo, sušunka: „Ay joms!.. wysas jau pakarcziuy yszgaysza, prapultiey begalyne layka!“ (Drb, 3). Veiksmažodis *prapulti* (ir dalyvinės formos) bei daiktavardis *prapultis*, Drb pavartoti apie 30 kartų, skaitytojui turėjo įstrigti, pavyzdžiui:

Kyta gymynie tokiosy rustosy dyinosy suwysu but apsyleidusi ir prapoułusi, wyinog Letuwej žiamaitej noris tokiusy suspaudymusy norieiy dar lousajs myrty; dieltogi rimtus poułkus leida prisz Kriżeiwiuis ir Mieczewiuis ir kytus sawa ukys neprieteliuis kuryi norieiy ius apwergty, weli-damyis iszsyryizusis on kunajs tiewu motinu sawa lig paskouie kautyis ir ijromis numu sawa užsyrausty ne kap krykszczionymis omžynaj wergauty (Drb, 598).

Šis ilgokas sakinyš skaitytojui ne tik primena herojiškas protėvių kovas už laisvę, emociškai žymėta klasikinei literatūrai nebūdinga leksika perteikia protėvių heroizmo dvasią ir sukelia adresatui pasididžiavimo, kartu ir liūdesio jausmus. Manytume, kad S. Daukanto teksto jausmingumas ir kalbos originalumas įkvėpė D. Pošką pamėginti savarankiškai mąstyti bei įžodinti sužadintos vaizduotės paveikslus. Antai S. Daukantas Drb žodį *sutrupinti* vartoja metaforiškai reikšme ‚sunaikinti‘, ‚sugriauti‘:

Nie wyina raszta Lankaj neparodis kuremy Letuwey butum sawi wergajs Lankams užrasziusis, tuokartu kad Letuwey tur waldžio sawa Gudus, kad pargalieje Mieczejwius, sutrupyna galiby Krizejwiu, sudraudy Totorius yr goryn dar sawa galiby paczius Turkus (Drb, 874).

D. Poška sukuria junginį „Palmiras sutrupintos“, o toliau – „Łaykas anus sugrowe – trupinius nesz wieie“ (Speičytė (sud.), 2016, t. I, 304). Kitoje vietoje eilutė „Kayp tą kart kaławyias kirta Scytu spranda“ (Ten pat, 305) galėjo būti įkvėpta Drb sakinio, kuri, beje, D. Poška taisė:

Jau brieszka gała dar musza nebuwa /tebybuwa D. P./, wyinog dyinu ne metu Krizejwej parłauży Letuwos pułkus, kuri szlisty pradieje, nes Kejstutas su žemajtejs norieje jus sustyprinty yr pats welyios to wyito myrty ne kaip užpakali Krizejwems atsukty, kad teip skringamas lauży po sawi wysu dronsiusius rycielus, tu tarpu mesdamas wysuodronsiuj Krizejwiuj kaławyju ont spronda, pasyjuta ysz žyrga yszmestas nu Ekeberg auksa ricielaus yr nu daugibe apgułtas kluwa Krizejwems i ronka (Drb, 716).

Žodį „gintuwe“, elegijoje pavartotą, D. Poška greičiausiai taip pat pirmą kartą užfiksavo Drb: „Cziukuriy patemy gintuwys karunely blizgieiy su Letuwos zim“ (Drb, 88), poetas rašo: „Sena Pili! gintuwe! numay Jagiellonu! // Numay meylus! [...]“ (Speičytė (sud.), 2016, t. I, 305). Junginys „Numay meylus!“ gali būti susikurtas pagal Drb – „numay milemis“ (Drb, 124). Palyginę S. Daukanto teksto dalį: „Ay joms!... wysas jau pakárziuy yszgaysza, prapultiey begalyne łayka! Wełtu szendin kiełusius (kiełusius: bylo:) ysz graba garbyngas Grekas sawa Panteona, o styprus Rimionys sawa Kapitolum irose tiwyszkes iszkotum!“ (Drb, 3) ir D. Poškos „Wełtu graziu riediklu prapulusiu jszka“ (Speičytė (sud.), 2016, t. I, 304), pamėginkime pasvarstyti, kas veikė Drb skaitytojus.

Pavyzdžiui, iš ankstesnės citatos apie Kęstučio suėmimą matome, kad S. Daukanto tekstas paveikia, sukelia nerimą, nors autorius tiesiogiai nepavartoja žodžių, būdvardžių, kurie nusakytų pasakotojo emocijas (liūdnas, baisus, skausmas ir pan.). Istoriko tekste dažnai pasitaiko, kad nė vienas žodis tiesiogiai neapibūdina jausmo. Jausmai kyla ne iš pasakotojo perteik-

tų reakcijų, bet iš aprašymo pobūdžio. S. Daukantas nesitenkina mažiausią reikšmę turinčios medžiagos pateikimu, nuogų faktų išdėstymu ir jų analize. Jis talentingai susieja kraštovaizdį ir žmones, kartais beveik neįmanoma atskirti, kur vienas baigiasi, o kitas prasideda. Aprašant mūšius nuolat dalyvauja gamta – tikroji kovos aplinka. Drb sukurtame praeities pasaulyje riba tarp tikrovės ir metaforos tokia nedidelė, kad neretai norisi tarti, kad tai – poezija. Dramatiškos arba melodramatiškos Drb teksto vietos – savižudybės vardan laisvės, mirtys nuo priešo rankos, mūšiai – aprašytos ne tiesiogiai baisumus įvardijant, moralizuojant, bet veikiant skaitytoją kalba, ją archajizuojant gausiomis dalyvių eilėmis.

Panegirikoje „Pas Leona Uwajnia rasztoriaus gradiszkoja Resejniu pawieta suda 1825 metunse, 18 diena biržia ant jo wardiniu“ D. Poška pavartoja junginį „Tiewun ir Boćziu“ vietoj anksčiau rašyto, kaip sakyta, „Dieda“: „Iūg Lietuwii Lieżuwii Kalbieje Iju Dieda“ (Speičytė (sud.), 2016, t. I, 261). Drb dažnai aptinkamas S. Daukanto vartotas *boćiai praboćiai*. Šis junginys lietuvių literatūroje tapo geriausiai atpažįstamu daukantizmu, kurį vieni išskaidė (pvz., Vydūnas „probočių šešėliai“), o kiti vartojo drauge.

G. Subačius, remdamasis literatūrinio laiško „Pas Kuniga Xawera Bohusza Lietuwi, yr Iokima Leleweli Mozura – Rasztas Ziemaytczia metuse 1810“ (Speičytė, (sud.) 2016, t. I, 259–261), kur pavartotas žodis „Dieda“, ortografija ir Vinco Maciūno pastebėjimu dėl lenkiško šio eilėraščio įrašo rankraštyje *Pszczolka w Baublu* pažymint „1824 r.“, sako, kad kūrėnėlis rašytas vėliau nei anksčiau aptarti elegijų vertimai (Subačius, 1998, 226–227). Kadangi literatūrinis laiškas Ks. Bogušui ir J. Leleveliui į lenkų kalbą išverstas 1824 m., galima spėti, kad autorius tuo metu grįžo prie originalo ir dar ką nors pakeitė, įkvėptas Drb. Pavyzdžiui, šio literatūrinio laiško žodžiai „biława“ (=bilojo), „meyle yr wienybe“, „wargus Kięta Su Kątribe“ skatina paieškoti S. Daukanto įtakos. Drb pavartę neaptiksime: „Kriwe Kriweitis su dyiwajs biłoiy“; „su Dyiwajs pasibiłoiys“ (Drb, 148). Drb pratarmės pradžioje S. Daukanto žodis „kantrus“ junginyje „kantrus Rimionys“ buvo išbrauktas ir virš jo paties J. Platerio užrašytas „styprus“ (Drb, 2). Tai rodytų, kad ir D. Poškai galėjo žodis *kantrus* įstrigti. Drb aptinkamas junginys *meilės ir vienybės*:

Kas galieiy wyltyis, iog pagonis kurius krykszczionis sunumis welniu wadyna waidus iu patiu taikins, doribys ir meyls artyma sawa mokis, tus sakau žmones kuryi taries ewangieliiy kas dyinu skaitu, ir swieta meilys ir wyinibys moku (Drb. 556–557).

Drb aptinkame mintį, kur istorikas susieja kalbą su tautos istorija, tai yra pagrindinis D. Poškos „Pas Kuniga Xawera Bohusza Lietuwi, yr Iokima Leleweli...“ motyvas:

Kas ira meilingesniu žmoguy wargdyniuy noris įrosy tiewomys [=*tiewainys* – R.B.] sawa ylsantem iey ne mynawoty tas nėlaimas, gałzudes ir wargus praėiusius, tã patý kalbã kury iu boczej boczey anas kyntiedamies goudies. Kalba sakau padoud ateinanczioms kartoms be rasztu, be kuliu, be pamenklu kares gałzudes łaimas ar nėlaimas pyrms 1000. metu buwuses. Ongału kalba atskyr pates gymynes wyinas nu antru: diełtogi ira wysudydziausy žmogaus priwyliy, kurios nie koksay kraugeris negał iem eszpleszty, negut wynkartu tiktay su io giwibã. Kaipogi gymynie wysa gał nustoty turtu, numu, paczios tiewainys; bet kalba io wysümet su iūmi palyksai, kienties wargus, wergiste nowis, bet kalbos sawa niekūmet neožmysz (Drb, 67–68).

Šioje ištraukoje S. Daukantas du kartus pavartojo naujadarą *tėvainė* (www.lkz.lt), kurio Drb perrašinėtojai nepriėmė, ne visada išlaikė autoriaus formą. Manytina, kad šis žodis D. Pošką įkvėpė vartoti žodį *tėvystė*, kurį ir matome aptariamo eilėraščio pirmame posme „meylinikay Tiewistes“ (Speičytė (sud.), 2016, t. I, 259). Vis dėlto šiame eilėraštyje D. Poška dar nevartojo Drb gausių dalyvių, pusdalyvių ir padalyvių, kuriuos S. Daukantas pamėgo K. Donelaičio „Metų“ paveiktas, gausiai vartojo Drb, neretai juos pasitelkia sukurdamas ilgus, emocingus ritminės prozos pavyzdžius (žr. Bončkutė, 2015, 240).

Panegirikoje, kurios pavadinime net įrašyti 1825 m. – „Pas Leona Uwajnia Rasztoriaus Gradiszkoja Resejniu Pawieta suda 1825 metunse, 18 diena Birzia ant jo Wardiniu“ (Speičytė (sud.), 2016, t. I, 329–330), be „Boćziū“, aptindame nemažai dalyvių, kurių vartojimo, darybos, manytume, jis mokėsi iš Drb. Be to, panegirikoje yra daukantiškų vaizdinių, pavyzdžiui, L. Uvainis palyginamas su uola jūroje:

Jis kaip botirinis uolas,
Mariu wilnis atidauža;
Ar kajp szimt-metis anžuolas,
Stow ne judint's, wies ne lauža (Speičytė, 2016, t. I, 329).

Drb S. Daukantas lietuvius ir žemaičius lygina su uola jūros viduryje, kurią vilnys, tarsi kryžiuočių kariai, skalauja, norėdamas juos nuskandinti:

Aiszkej gał Letuwa yr Zemajczius pailginti i aną uola wydurie juras esonty on kurios noris siaut isiuatus wylnis noriedamas aną pragary juras pagromsdiy, wyinog wysu narsesnej aną užgawuses pates skistaj yr nikstaj, teip yr burej Križejwiu yr kytu križnesziu puoly ont Letuwiu žemajcziu idant jus apkryksztitum yr ju žiamy užimtum nes pyrmiaus patis užwyrta ne kaip Letuwius zemajczius pargalieje (Drb, 721).

Šioje panegirikoje žodžiai „reg“, „regietina“, „geijdima“, „nerupesningas“ sietini su Drb. Istorijoje S. Daukantas daugiau negu 150 kartų pavartojo veiksmažodį *regėti* ir jo vedinius, pavyzdžiui: „regieta“, „regiedamos“, „paregiejusis“, „regiomas“, „paregieiy“, „beregiety“, „teregieios“, „neregiedamys“, „pasyregieimy“, „regietyis“. S. Daukantas žodį *geidimas*, kaip ir Mikalojus Daukša, vartojo reikšme „geisti“ (www.lkz.lt), o ne kaip K. Sirvydo žodyne „sąlygos“, „uždavinio“, „bruožo“ reikšmėmis (Sirvydas, 1979, 215, 615). O žodį „rupesningas“ pavartojo kunigaikščiui Vytautui apibūdinti: „rupesningas nes dronsus yr ruomus Witauds“ (Drb, 834). Galima net spėti, kad panegirika rašyta autoriui ir adresatui (Uvainiui) perskaičius S. Daukanto istoriją, galbūt net ją aptarus.

D. Poškos eilėraštyje „Rauda (elegija). Po gajlinga smerčia Aleksandra Pirma Imperatoriaus Wisos Rosijos“ (Poška, 1959, 76, 78) ne tik vartojama S. Daukantui būdinga leksika, motyvai, bet ir savarankiškai kuriami vaizdiniai. Galima sakyti, kad poetas, jau anksčiau pamėginęs vertimais įsisąmoninti raudos žanrą, kurio konvencija numatė, jog šalia tradicinių klišių galima ir net būtina palikti nuoširdžių, originalios išraiškos elementų, išdrįso imtis raudos rašymo tokia Europoo masto proga – mirus imperatoriui Aleksandrui I.

V. Vanagas raudos, carui mirus, rašymą susiejo su S. Stanevičiaus laišku, kuriame ragina imtis elegijos, nes „mirusį imperatorių Aleksandrą I garbinant kone visomis Europos kalbomis rašomais eleginiais bei panegiriniais

kūriniais, derėtų ką nors panašaus sueiliuoti ir lietuviškai“ (Vanagas, 1994, 90). S. Stanevičius 1826 m. vasario 7 d. laiške rašo: „Tu chcę tylko podadz WPanu Dobr. ieden projekt, który może i bez moiey odezwy jest już do skutku przywiedzionym. S powodu smiercy Alexandra I Imperatora Wszech Rossyi pisano elegie i pochwały we wszystkich prawie Europeyskich językach i narodach; dobrze byloby coś podobnego i w ięzyku litewskim wierszem lub prozą napisać“ (Poška, 1959, 414). Tad tikėtina, kad ši rauda parašyta 1826 m.

Kūrinyje S. Daukanto intertekstų dar gausiau negu anksčiau aptartuose eilėraščiuose. Norisi atkreipti dėmesį į tuos raudos žodžius, kuriuos Drb D. Poška prirašė šalia autoriaus pavartotų. Drb prie S. Daukanto „neapraudoty“ poetas siūlo /:neapwaitoty:/“ (Drb, 597), bet raudoje skaitome: „O raudojent isztariau: „*DIE-WE* stebuklingas! / Kan tau pikta padaria musu *CAR'S* mejlingas?“ (Poška, 1959, 76). Drb įrašyta „žmona žielawodama /:raudodama:/“. Kadangi neپردėta inicialų, sunku pasakyti, kas skliausteliuose pasiūlė sinonimą. Net pats S. Daukantas mėgo rašyti paralelizmus, kad skaitytojas galėtų pasirinkti jam priimtinesnį variantą. Drb *raudoti* yra pavartotas apie šešis kartus. Tiesa, S. Daukantas dažniau rašė jam įprastus *verkti* ir *verksmas* bei *ašaroti*, pavyzdžiui, norėdamas sustiprinti įspūdį pavartoja pleonazmą „werky yr aszaroje“ (Drb, 619).

S. Daukantas Drb žodį *vėtra* vartojo ‚audra‘ reikšme ir mėgo veiksmazodį *vėtravoti*, pavyzdžiui:

Beweizynt dyinos wydou sauly užtema, dangus pamielinawa, joudy debesis wysas szalis uždengy, szwyisy dyina i rusta ir tomsy nakty parsymainy, iog netyktaj wens kita nebgalieiy beregiety, bet ir ginkła rankosy numanijty; tujau perkunyies wysoumis pusiemis sugraudy, żyibas joudas padangeis iemy żyibouty, o smarki wiesulay lyity it wiedru wersty, tronksmus perkunyii eizontiu kulius medius su ożesiu kruszos ir litaus nutrenky, netyktay balsus wiresnuii bet ir patiu trymiltiu (Drb, 579–580).

Toks istoriko vaizdinys galėjo poetą įkvėpti parašyti šį posmą:

Bet kangi dabar girdziu? ziemė sudrebieja,
Grumzd oras, drauge žajbo, paskui užtamsieja,
O wiesulis su wietra kajp łąjke Perkuna,
Sziurpuli mań padaria ir ginslu ir kuna (Poška, 1959, 76).

D. Poškai šioje raudoje pavyksta nuoširdžiai perteikti lyrinio subjekto reakciją į caro Aleksandro I, kurį pavadina net *Tėtušiu*, mirties pranešimą: „Nebnoriu jo skajtyti, nes visas wirpiejau“ (Poška, 1959, 76). Drb randame „wyrpiejeysz apmauda“, o iš viso *virpėti* istorijoje aptinkame apie 6 kartus; dviejose vietose S. Daukantas jį pavartoja manieringos iškalbos tope *gyvenimo jėgos senka* (Bončkutė, 2005, 261–262), kai rašo apie lietuvių kovas su kryžiuočiais:

Žmones pritrukusis ne tyktaj gruđu, nes ir patiu szakniu, walgi maitas, pasku kunus nu kartuwiu, on gata plunksna wyrp raszont, motinas tiewaj uždarynieiusis kudykius sawa kambariu badu tynai maryna ir myrusiu kunus iedy! (Drb, 595).

Plunksna wyrp iszgulďant nedoribes kuriu tynai kryszczionys dasileida (Drb, 301).

Ir pabaigoje trumpai aptarsime vėliausiai sukurta eilėrašį, su autoriaus nurodytu istorinės dainos žanru „Sena Dayna Historini Ziemeaicziu_“ (Speičytė (sud.), 2016, t. I, 332). Tai raiškos požiūriu labiausiai daukantiškas tekstas. Drb, kaip būdinga Apšvietos historiografijos kontekste parašyti istorijai, vyraujanti tema – prigimtinė laisvė. Kadangi krašte krikščionybė priimta ne švelniomis priemonėmis, Drb gausu pasakojimų iš viduramžių ir Renesanso kronikų, amžininkų darbų apie drąsius ryškių asmenybių poelgius ir kovas už laisvę. Todėl Drb teikė poezijai daug romantizmo pamėgtų niūrių vaizdinių, keliančių baisesius jausmus ir dvasios siaubą.

D. Poška aptariamą eilėrašį, kaip iliustracinę medžiagą, įrašė savo žodyne „SŁOWNIK Ięzyka Litewskiego, Polskiego i Łacinskiego“ ([1825–1830]) ir paaiškino, kas yra Gierardas Ruda (*Herard Ruda*), iš kur ėmė informaciją. Jis nurodė, kad apie Viduramžių kryžiuočių vadą galima sužinoti Adomo Naruševičiaus (Adam Tadeusz Stanisław Naruszewicz, 1733–1796) „Lenkijos istorijoje“ („Historya narodu polskiego“, T. 2–7, 1780–1786) ir Motiejaus Strijkovskio „Kronikoje“ bei senoje žemaičių istorinėje dainoje (Speičytė (sud.), 2016, t. I. 332). Tačiau dainos leksika atskleidžia, kad ji sukurta ne be Drb poveikio. S. Daukantas Drb nenurodo, iš kur ėmė pasakojimą apie kryžiuočių vado sudeginimą. Gali būti, kad jis rėmėsi tais pačiais lenkiškais šaltiniais. Palyginkime S. Daukanto ir D. Poškos [mano paryškinta – R. B.] tekstus:

Drb	Sena Dayna Historini Ziemeicziu
<p>Križeywej pastyprynty tu pagaľbu kryszczionu trauke i Lituwa yr tenay su dydziomis daugibiemis kareywiu iejusis i žemayczius Warniu apigardas dydey baysey nuterioje. Plok dydis Marczelga Križeiwiu noriedamas žemayczius i ayszky musza yszgauti i wysas puses leyda wyrtynes platej platesney sarioty yr ką dydesney naykinty. Nes žemaytey noris negalieje diel sawa mažos gales i ayszky musza su Marczelgu stoty, winog norieje jem atmonity nelaymas. To diejusis žemaytey wysus medžius gyrie ant wiszkelu kuriu Križeiwěj turieje traukty papjausty yr tenay tukstontes pareynancziu Križeywiu medeys užwerty, o lykusiuisus kuri žemgrindajs eje, grindis priszakie yr užpakalie pasiemusis, wysus sawa lengwu joty i wersme sumurde. Patsai Marczelga Plok 40. brostwyniku arba rycielu yr daugiaus ne 12.000 joczium tą dina gaľa gawa o žemaytey diekawodamis Diwams sawa už paragaly Gierarda Ruda brostwynika auksa rycielu wadynama sudegyna o geribiemis Križejwiu pasypelne (Drb, 612).</p>	<p>Križokay sawa būdu nenorėt pamesti, Gieyd Ziemayczius suryszstus ing Prufus parwesti, Henryk's jiu Kariowedis turėt gaufes Kares, ysz pat wydaus Wokicziu ćionay atsywares, Pati wydu Ziemaycziu, Warniu apigarde, yszdegina, yszplieszi, Sugrowe, Su-arde _ Bet Ziemaytey terones tos nesybyjoje, Sugrinsztantims Križokams ant Kiela užftoje, Wyduy dydelu giriu ysz wysur ap-speyti, Ney adgalon Sugrinszti, ney priszkion eyti _ teyp myszkuse apstojus, tarp pelkiu bedugniu užpultojus yfznowin Su Gielziu yr ugniu _ o idant Perkunafas būtum pagarbin-tas, Gierardas Ruda su arklų gjiwas sudegintas _ Toki dydi Pergaľa, kad amžiez Zinotum: wiens Križok's negrinszt numon kursay žine dūtum_ (Speičytė (sud.), 2016, t. I, 332).</p>

Pirmas dalykas, į kurį norisi atkreipti dėmesį, – ištraukos kalbos ritminė kokybė. Nors tai ne poezija, bet skaitome kaip eilėrašį. Tokios prozos-poezijos pastraipų Drb gausu. Kartais ritminius sakinius pertraukia sausi, mokslo veikalui būdingi autoriaus samprotavimai, tačiau jie sukeltų jausmų nenumalšina.

Reikia pastebėti, kad D. Poškos eilėraštyje pavartoti žodžiai ir jų junginiai (citatoje paryškinti) dažnai aptinkami Drb. Veikalo kalbos turtai buvo puikus poezijos laukas, o nevaržomos vaizduotės perteikti kovų vaizdai žadino poeto vaizduotę. D. Poška, perfravavus Kazimierą Brodziński (*Kazimierz Brodziński*, 1791–1835), S. Daukanto kalbą, tarsi pakelės akmenį, turintį savo vidinę vertę, bet dar netobulą, šlifavo, kol padarė patrauklesnį skaitytojų akiai (Brodziński, 1920, 129).

Pabaigoje dar svarbu pastebėti, kad išlikę Kazimiero Moigio *vel* Maigio laišakai S. Daukantui rodo, jog būta grįžtamojo ryšio. K. Maigis (mirė apie 1858 m.) buvo bajoras, gyveno Zaviesiškių dvare (Ukmergės apskr., Kavarsko vlsč.). S. Daukanto paskatintas rinko lietuvių tautosaką ir siuntė jam į Peterburgą (Jurgutis, 1993, 155). Yra išlikę aštuoni jo 1845–1852 m. rašyti laišakai istorikui⁸. K. Maigis dviejuose laiškuose mini D. Pošką: 1846 m. vasario 11 d. ir 1846 m. gegužės 6 d. Pastarajame laiške yra du anksčiau šiame straipsnyje aptarti eilėraščiai: „Ant Bažnyčios Cathedralnos Wilnuje metuse 1801 paszwėtintos“ ir „Dumoimas ant senos pylys Wilnuje“, tik kiek kitais pavadinimais: „Ant katedratiszkos bažnyczios Varniuos pszwėtitos 1801 metuos“ ir „Pilis apraszta neregianczio Pranciško Szahino“ (Žukas (sud.), 1993, 296–298). Palyginus tekstus, galima pastebėti, kad skirtumų nedaug. Neišlikus S. Daukanto laiškų K. Maigiui, lieka tik spėlioti, ar istorikas atpažino savo pirmosios istorijos intertekstus, leksiką ir kaip į tai reagavo. S. Daukantui atpažinti savo įtaką turėjo būti malonu, nes mokinyms mokytoją pralenkė.

Apibendrinimas

Išlikusiame S. Daukanto Lietuvos istorijos nuoraše Drb nurodyta 1822 m. data. Kaip rodo nuoraše esantys inicialai „D.P.“, rankraštį skaitė ir pastabas žymėjo D. Poška. S. Daukantas, užbaigęs rankraštį, norėdamas, kad jo darbą įvertintų lietuvių kalbos vartotojas, turintis Lietuvos istorijos žinių, tikėtina, perdavė jį per kurio nors bičiulio rankas, poetui. D. Poška, kaip rodo 1824 m.

⁸ Neaišku, kodėl Jurga Sadauskienė nurodo, kad paskutinis laiškas datuojamas 1848 m. (Sadauskienė, 2006, 16).

gegužės mėn. laiškas Kajetonui Nezabitauskiui, tais pačiais metais ėmėsi rašyti Lietuvos istoriją, prašė atvežti knygų. Galbūt jis galėjo tarpininkauti ir S. Daukantui jo istoriją įteikiant D. Poškai.

Apie 1824 m. datuojamose D. Poškos elegijų vertimuose aptinkame S. Daukanto Drb būdingų herojiškos pagonybės istorinių vaizdinių bei juos perteikiančių žodžių. Tai rodo, kad D. Poška S. Daukanto Lietuvos istoriją skaitė 1824 m., vadinasi, S. Daukanto rankraščio užbaigimo metai – iki 1824 m.

D. Poška po 1824 m. rašytose elegijose tradicinei herojinės ir pražuvusios tautos topikai perteikti vis daugiau vartojo S. Daukanto Drb būdingą kalbą bei leksiką. Elegijose mažėjo pažodinių, iš lenkų literatūros perimtų poetizmų. S. Daukanto tekstas D. Pošką įkvėpė apie pražuvusius aukso amžius kalbėti pasitelkus vaizduotę, mėginant norimą mintį ir jausmą perteikti individualia raiška. D. Poška iš Drb mokėsi, kaip perteikti nacionalinį koloritą, sukurti jaučiantį lyrinį herojų, kuris atsimena herojiškus protėvių laikus.

D. Poška laikytinas lietuviškos istorinės elegijos, kurioje apraudama pražuvusi tėvynė, didingi herojai, pradininku. Poetas, sekdamas S. Daukanto individualios kalbos vartojimo pavyzdžiu, parašė „Sena Dayna Historini Žiemaicziau“, kur matome autentišką minties raišką, būdingą romantizmo autoriams; poetas istorinę atmintį susieja su konkrečiu kraštovaizdžiu, ir dėmesys lokaliai kultūrai nustelbia ankstesniuose kūriniuose vyravusią švietėjiškų idėjų deklaraciją, universalių dorovinių idealų raišką.

Literatūra

- Austin, M. L. (1998). The Lament and the Rhetoric of the Sublime. *Nineteenth-Century Literature*, T. 53, Nr. 3, p. 279–306.
- Biržiška, V. (1929). Prakalba. Simanas Daukantas. *Darbay senųjų Lituwiau yr Žemaycziau 1822*. Spaudai paruošė Vaclovas ir Mykolas Biržiškai, Kaunas: „Spindulio“ bendrovės spaustuvė, p. [1–5].
- Bončkutė, R. (1993). Pirmoji lietuviška istorija: du Simono Daukanto „Darbų“ rankraščiai. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos: Simonas Daukantas*. T. 5, p. 50–63. Vilnius: Viltis.
- Bončkutė, R. (2005). Istoriografijos ir literatūros paralelės: manieringosios iškalbos topai Simono Daukanto veikalė Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių. *Literatūros ir kitų menų sąveika*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 259–268.

- Bončkutė, R. (2015). Kristijono Donelaičio įtaka Simono Daukanto kalbai. *Knygoty-ra*, Nr. 64, p. 222–245.
- Brodziński, K. (1920). O klasycyzności i romantyczności, tudzież o duchu poezji polskiej. *Biblioteka narodowa*, Nr. 10. Opracował Aleksander Łucki. Kraków: Nakładem Krakowskiej Spółki Wydawniczej.
- Cronin, R. (1999). *Shelley's poetic thoughts*. Published by the Macmillan Press LTD London and Basingstoke Companies and representatives throughout the world. Transferred to digital printing.
- Daukantas, S. (1833). *DARUS Letuwiu er Ziamaitiu suraszys* S. TIEWELIS, u. z. [...] Metusy 1833, 549 p. Rankraštis (nuorašas) saugomas VUB RS: f. 1–D 66.
- Daukantas, S. (1995). *Didysis lenkų–lietuvių kalbų žodynas*, T. 2, N–P. Parengė Gedrius Subačius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Drb – Darbay senuju Lituwu yr Zemaycziu*. (1822). 885 p. Rankraštis, vadinamasis Jurgio Platerio nuorašas, saugomas VUB RS: f. 1–D 104.
- Jurgutis, V. (1993). Simono Daukanto „Dainės Žemaičių“. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, T. 5, p. 142–158. Vilnius: Viltis.
- Laughlin, C. (2000). The Lawless Language of Macpherson's Ossian. *SEL Studies in English Literature 1500–1900*, T. 40, Nr. 3, p. 511–537. Prieiga internete: <<https://sci-hub.se/10.1353/sel.2000.0025>> [žiūrėta 2022-11-06].
- Lebionka, J. (1993). Romantinės literatūros pirmtakai Lietuvoje. *Devynioliktan amžiu išengus. Senoji Lietuvos literatūra*, Kn. 3, p. 42–64. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Lukšienė, M. (1970). *Lietuvos švietimo istorijos bruožai XIX a. pirmojoje pusėje* (Serija: Lietuvos TSR švietimo ministerija, Mokyklų mokslinio tyrimo institutas). *Pedagogikos darbai*, Nr. 4. Kaunas: Šviesa.
- Maciūnas, V. (1997). *Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje*. Vilnius: Petro ofsetas. Fotografuotas, taisytas leidinys. Pirmas leidimas 1939.
- Poška, D. (1959). *Raštai*. Surinko Vincas Laurynaitis, tekstą paruošė Dominykas Urbas. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
- Sadauskienė, J. (2006). Kazimiero Maigio laiškas Simonui Daukantui. *Kraštiečiai: Moigių šeima*. Konferencijos pranešimai. Sudarytoja Alfreda Petruilienė. Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, p. 9–17.
- Sinko, Z. (1970). Ignacy Krasicki tłumaczem Osjana. *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, Nr. 61 (2), p. 43–100. Prieiga internete: <https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1970-t61-n2/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1970-t61-n2-s43-100/>

- Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1970-t61-n2-s43-100.pdf > [žiūrėta 2022-11-16].
- Sirvydas, K. (1979). *Pirmasis lietuvių kalbos žodynas*. Įvadą ir žodyno rodyklę parengė K. Pakalka. Vilnius: Mokslas [Konstantinas Sirvydas. *Dictionarium trium linguarum*, Vilnius, 1642].
- Smigielski, B. (1818). Temora: Poema Ossyana w ośmiu pieśniach, przekładał X. Benedykt Smigielski. *Tygodnik Wileński*, Nr. 126, p. 281–287.
- Smigielski, B. (1818a). Temora: Ossyana pieśni pierwszej (Dokonczenie). *Tygodnik Wileński*, Nr. 127, p. 304–308.
- Speičytė, B. (2004). Poetinės kultūros formos: LDK palikimas XIX amžiaus Lietuvos literatūroje. *Literatūra*, Nr. 46(1). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Speičytė, B. (sud.). (2016). *XIX a. lietuvių literatūros antologija (1795–1831)*, T. 1. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Stanevičius, S. (1967) Laiškai. *Raštai*. Paruošė Jurgis Lebedys. Vilnius: Vaga, 1967, p. 414–435.
- Subačius, G. (1993). Simono Didžiojo lenkų–lietuvių kalbų žodyno naujadarai: individuali žodžių daryba. *Liaudis virsta tauta. Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, T. 4, p. 135–216. Vilnius: Baltoji varnelė.
- Subačius, G. (1998). *Žemaičių bendrinės kalbos idėjos. XIX amžiaus pradžia*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Subačius, G. (2018). *Simono Daukanto Rygos ortografija (1827–1834)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Urbas, D. (1959). Pastabos ir paaiškinimai. *Dionizas Poška. Raštai*. Surinko Vincas Laurynaitis, tekstą paruošė Dominykas Urbas. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, p. 681–740.
- Vanagas, V. (1994). *Dionizas Poška* (Serija: Senosios literatūros studijos). Vilnius: Pradai.
- Žukas, S. (1993). Pirmasis dokumentų rinkinys apie Simoną Daukantą „Medega S. Daukanto bijografijai“ (1898 m.). *Lietuvių atgimimo istorijos studijos: Simonas Daukantas*. T. 5, p. 246–385. Vilnius: Viltis.

THE HISTORIOGRAPHICAL TOPIC OF THE LAMENT OF DIONIZAS POŠKA

Roma Bončkutė

Summary

The article investigates the source of the historiographical topic of heroic paganism in the laments/elegies of Dionizas Poška (1764–1830). Looking at it chronologically, the expressiveness of Poška's poetry became richer, images of the battles the Samogitians and Lithuanians fought against the Crusaders, and the topic of the lost nation, became more frequent, and features of the local landscape appeared.

It is known that Poška read the manuscript of the first history of Lithuania (1822) by Simonas Daukantas (1793–1864). The article hypothesises that Poška's choice in his written language 'to lean towards the Samogitian dialect', and the increase in a lexicon characteristic of the historiographical genre in the laments, are connected with him reading Daukantas' manuscript. Since until now researchers into Daukantas' legacy have not agreed on the date of the completion of his first manuscript history, it is believed that research of this kind will make it possible to clarify this.

The article first discusses the experience of Poška as a reader of the first Lithuanian history. After that, elements found in Poška's elegies which are characteristic of Daukantas' work, are discussed. It is demonstrated how there was an abundance of lexicon, word combinations, images and paraphrases in Poška's lamentations that are specific to Daukantas' work.

The research comes to the conclusion that Poška read the 'History of Lithuania' by Daukantas in 1824, because we find in verse dating from that year a lexicon that is characteristic of Daukantas' work. Therefore, the year of completion of Daukantas' manuscript should be considered before 1824. In elegies written after 1824, Poška found Lithuanian equivalents of the traditional topics of the heroic and lost nation, which are often taken from the work of Daukantas, and are not literal translations of Polish literature. Daukantas' text inspired Poška to talk about a lost Golden Age, and so he can be considered a pioneer of Lithuanian historical elegy. Following Daukantas, the poet learned to replace rhetorical writing with an authentic expression of thought characteristic of Romantic authors.